



١٤٢٢ هـ

دانشکده علوم و فنون قرآن کریم

تأثیر گفتار بر روابط فردی و اجتماعی از دیدگاه قرآن

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته

تفسیر قرآن مجید

دانشجو

طیبه حیدری کنگ علیا

استاد راهنما

آقای دکتر عظیم عظیم پور

استاد مشاور

۱۳۸۹/۷/۱۷

آقای حمید حسن زاده

کتابخانه جامع مدرسه علمیه  
شهرستان

۱۴۳۲۰۴



دانشگاه علوم و معارف قرآن مجید تهران

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه علوم و  
معارف قرآن مجید تهران است.



ویرودرج درپایان نامه

دانشکده علوم و فنون قرآن تهران

صورت جلد دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد

پایان نامه خانم طیبه حیدری دانشجو (فارغ التحصیل) رشته تفسیر با عنوان تاثیر گفتار بر روابط فردی و اجتماعی از دیدگاه قرآن مبارک است. دکتر عظیم پور مشاوره آقای

حسن زاده تدوین و در جلد دفاع تاریخ ۱۳۸۵/۵/۱۹ پذیرفته شد  پذیرفته شد  مشروط پذیرفته شد

که با درجه: عالی  بسیار خوب  خوب  قبول  غیر قابل قبول

و شماره (به عدد)..... ۱۸۹۰۲۵۰..... (به حروف)..... همچنین به نسبت درج اولی به تایید هیئت داوران رسید.

نام و نام خانوادگی و امضاء هیئت داوران:

استاد راهنما	جناب آقای دکتر عظیم پور	
استاد مشاور	جناب آقای حسن زاده	
استاد داور	جناب آقای دکتر مصی زاده	
استاد داور	جناب آقای دکتر واعظی	
سزل امور پایان نامه	مریم السادات ابیطی	
معاونت پژوهشی	جناب آقای دکتر غضنفری	

شماره ثبت: ۸۵۳۰۳۰۹ تاریخ: ۸۹۷۶۸

تقديم به

تمامي مصلحان عالم از ابتدای خلقت بشر تا به امروز  
و سپس تا به فرداهای دور؛  
و نیز، به همه آنانی که اهل یافتند نه اهل بافتن؛  
و نیز، به تمامی آنانی که متواضعانه معترفند حقیقتی را  
یافته اند نه کل حقیقت را

## تقدیر و تشکر

در ابتدا خدای خود را شاکرم، که به من توفیق شاگردی کتاب هدایت را داد، به همین منظور از زحمات اساتید راهنما و مشاور جناب آقای دکتر عظیم عظیم پور و آقای حمید حسن زاده که با راهنماییهای خود مرا در انجام این پایان نامه یاری نمودند، و نهایت مساعدت را با بنده داشتند و از هیچ کمکی دریغ ننمودند و با روی گشاده پذیرای سؤالات بنده بودند، تقدیر و تشکر می کنم و از خداوند منان برای این دو عزیز سلامتی و طول عمر با عزت آرزومندم.

همچنین از زحمات بی دریغ خانواده ام کمال تشکر را دارم.

## چکیده:

مسأله اصلی این تحقیق بررسی و تحلیل نقش گفتار در ارتباطات اجتماعی است. با توجه به اینکه انسان موجودی اجتماعی است و برای رفع نیازها و مشکلات فردی و اجتماعی خود به تعامل فعال و هدفمند در روابط با دیگران و هموعان نیازمند است؛ لذا خداوند متعال یکی از ابزارهای ارتباطی مهم او را زبان قرار داده است **وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ** (بلد/۹).

زبان در برقراری ارتباطات اجتماعی و رساندن پیامهای انسان به دیگران نقش اول و اساسی را ایفا میکند؛ اما آنچه بیش از همه نیازمند توجه و اهتمام است بررسی شرایط و زمینه های اثربخشی و ارتباط مؤثر با دیگران است که این تحقیق در فصل دوم به آن پرداخته است. پیام رسان، پیام گیرنده و نیز خود پیام عوامل اصلی در این عرصه اند که شرایط اثربخشی هر یک به تفکیک مورد بحث قرار گرفته است.

سخنوری، تبلیغ و گفتگو که هر یک گونه ای از گفتار محسوب میشوند نیز از نگاه اثربخشی و هدایتگری بر اساس معارف قرآن و حدیث و جامعه شناسی در فصل سوم مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل پایانی این تحقیق به تحلیل یک نمونه از واجبات اسلامی یعنی امر به معروف و نهی از منکر پرداخته و این مهم را از دریچه اثربخشی گفتاری بر اساس آیات و روایات بررسی و ارائه نموده است.

کلید واژه ها: ارتباط کلامی، تبلیغ، سخنرانی، گفتگو، امر به معروف و نهی از منکر

## فهرست مطالب

مقدمه..... ۱

کلیات..... ۳

### فصل اول: مفهوم شناسی و جایگاه و اهمیت ارتباط اجتماعی

۱-۱. شناخت واژگانی و اصطلاحی..... ۹

۱-۱-۱. ارتباط..... ۱۰

۱-۱-۲. زبان..... ۱۲

۲-۱. بسامد قرآنی..... ۱۵

۱-۲-۱. لسان..... ۱۵

۲-۲-۱. قول..... ۱۶

۳-۲-۱. حدیث..... ۱۷

۴-۲-۱. لفظ..... ۱۷

۵-۲-۱. نطق..... ۱۸

۶-۲-۱. فوه..... ۱۹

۳-۱. اهمیت و جایگاه ارتباط اجتماعی..... ۲۰

جمع بندی..... ۲۶

### فصل دوم: انواع و گونه های ارتباط

۱-۲. انواع ارتباط..... ۲۸



- ۲۹..... ۱-۱-۲. ارتباط انسان با خود
- ۳۱..... ۲-۱-۲. ارتباط انسان با دیگران
- ۳۶..... ۲-۲. گونه های ارتباط
- ۳۶..... ۱-۲-۲. ارتباط کلامی
- ۴۲..... ۲-۲-۲. ارتباط غیر کلامی
- ۴۸..... جمع بندی

### فصل سوم: راههای برقراری ارتباط گفتاری در سه حوزه تبلیغ، سخنوری، گفتگو

- ۵۲..... ۱-۳. تبلیغ
- ۵۵..... ۱-۱-۳. پیام
- ۵۶..... ۱-۱-۱-۳. مطابقت با عقل
- ۶۱..... ۲-۱-۱-۳. مطابقت با فطرت
- ۶۵..... ۳-۱-۱-۳. تذکر و یادآوری
- ۶۸..... ۴-۱-۱-۳. بین بودن
- ۷۱..... ۲-۱-۳. فرستنده پیام
- ۷۲..... ۱-۲-۱-۳. صدق و راستی
- ۸۷..... ۲-۲-۱-۳. مدارا و نرمی
- ۸۲..... ۳-۲-۱-۳. عدم اکراه و اجبار
- ۸۵..... ۴-۲-۱-۳. موقعیت شناسی

- ۱۸۹..... ۲-۱-۳. گیرنده پیام.....
- ۱۰۰..... ۲-۳. سخنرانی و خطابه.....
- ۱۰۱..... ۱-۲-۳. شرایط سخن.....
- ۱۱۱..... ۲-۲-۳. روحیه ی خطیب.....
- ۱۱۲..... ۱-۲-۲-۳. علم خطیب.....
- ۱۱۵..... ۳-۲-۳. روان شناسی مخاطب.....
- ۱۱۸..... ۳-۳. گفتگو.....
- ۱۲۲..... ۱-۳-۳. ارکان و شرایط گفتگو.....
- ۱۲۳..... ۱-۱-۳-۳. ویژگی های طرفین گفتگو.....
- ۱۲۶..... ۲-۱-۳-۳. روش گفتگو.....
- ۱۳۱..... ۲-۳-۳. اشکال گفتگو.....
- ۱۳۹..... جمع بندی.....

#### فصل چهارم: تأثیر گفتار بر روابط اجتماعی

- ۱۴۴..... ۱-۴. امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۱۴۵..... ۱-۱-۴. اهمیت امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۱۴۸..... ۲-۱-۴. وجوب امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۱۵۱..... ۳-۱-۴. شرایط و مراتب امر به معروف و نهی از منکر.....
- ۱۵۴..... ۴-۱-۴. آثار اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر.....

۱۵۴.....	۱-۴-۱-۴. اجرای احکام.....
۱۵۵.....	۲-۴-۱-۴. وحدت و انسجام.....
۱۵۷.....	۳-۴-۱-۴. امنیت اجتماعی.....
۱۵۷.....	۴-۴-۱-۴. رستگاری جامعه.....
۱۵۸.....	جمع بندی.....
۱۶۰.....	نتایج.....
۱۶۵.....	فهرست منابع و مآخذ.....
۱۷۹.....	چکیده عربی.....
۱۷۹.....	چکیده انگلیسی.....

## مقدمه

از آن جایی که انسان موجودی مدنی بالطبع است و در جهت رفع نیازهایش، با دیگران در ارتباط است و در سایه ی این ارتباط است که می تواند به انتقال آراء و افکار و توانمندی های خود پردازد و دیگران را تحت تأثیر قرار بدهد. لذا برقراری ارتباط با دیگران از اهمیت به سزایی برخوردار است، به خصوص ارتباط مؤثر و موفق و چه بسا فقدان این مهم در روابط افراد، خواه بر اثر ناآگاهی از عوامل مؤثر در برقراری ارتباط، و یا ناتوانی بر این امر، موجب بی اثر شدن یا حتی گاه قطع روابط و بروز جنجال ها و درگیری ها شود. ارتباط گفتاری مؤثر نیز در روابط فردی و اجتماعی از اهمیت بسزایی برخوردار است، چه ارتباط گفتاری عادی و روزمره و چه ارتباطات خاصی که یک فرد مبلغ، مدیر و یا یک سخنران برقرار می کند که در هر کدام از این مقوله ها فرد باید یکسری مهارت ها و ویژگی هایی را جهت موفقیت در این حوزه ها کسب نماید که این ویژگی ها از دیدگاه قرآن و جامعه شناسی مورد بررسی قرار می گیرد. لذا این پایان نامه حاصل کاوش میسر و ممکن در عرصه قرآن پژوهی است که به بررسی تأثیر گفتار بر روابط فردی و اجتماعی می پردازد.

این پایان نامه در قالب چهار فصل ارائه گردیده، از جمله:

فصل اول، که، به بررسی واژگان مرتبط با موضوع پایان نامه، از نظر لغوی و اصطلاحی و اهمیت و جایگاه ارتباط اجتماعی می پردازد. و چون هر ارتباط اجتماعی می تواند در حیطه ارتباط با خود و ارتباط با دیگران و این ارتباط از طریق کلامی و غیر کلامی صورت بگیرد، لذا فصل دوم به انواع ارتباط اختصاص دارد.

در فصل سوم، راه های برقراری ارتباط گفتاری مؤثر در سه حوزه «تبلیغ»، «سخنرانی» و «گفتگو» ارائه گردیده است. البته؛ قبل از ورود به این قسمت، ابتدا تعریفی از ارتباط مؤثر آورده شده و در ادامه راه های برقراری ارتباط گفتاری مؤثر در حوزه تبلیغ که در قالب: ویژگی های پیام: مطابقت با عقل، مطابقت با فطرت، بین بودن، و حالت تذکر و یادآور بودن پیام. ویژگی های فرستنده پیام: صدق و راستی، مدارا و نرمی، عدم اکراه و اجبار، موقعیت شناسی و همچنین کسب آگاهی هایی از فرد گیرنده، (که فرستنده پیام با توجه به آنها پیام خود را ارسال می کند)، ارائه گردیده است و بخش دوم:

حوزه سخنرانی که شامل: ویژگی های سخن و ویژگی های خطیب که فقط علم خطیب مورد بررسی قرار گرفته است و بقیه موارد آن از جمله: صدق و راستی مدارا و نرمی ... با بخش تبلیغ اشتراک دارد و آوردن آن ها تکرار مکررات است و در بخش سوم از این فصل حوزه گفتگو تحت عناوینی چون ویژگی های طرفین گفتگو، ( دو طرف گفتگو باید چه ویژگی هایی داشته باشند تا گفتگو با روند موفقیت آمیزی پیش برود)، روش گفتگو و اشکال گفتگو مورد بررسی قرار گرفته است.

حال این ارتباط گفتاری چه تأثیری بر روابط اجتماعی دارد که در فصل چهارم به دلیل گستردگی این بحث، فقط حوزه امر به معروف و نهی از منکر مورد بررسی قرار گرفته است، که اگر این فریضه به خوبی و با موفقیت به انجام برسد می تواند در بهبود روابط اجتماعی اثر گذار باشد.

## کلیات

### بیان مسئله

برقراری ارتباط مؤثر با دیگران به ویژه از راه گفتگو نیازمند آموزش و به کار بستن مهارتها، اخلاق و آدابی است که گروه های مختلف از خانواده تا جامعه را در بر می گیرد. فقدان این مهم در روابط افراد خواه بر اثر نادانی یا ناتوانی موجب سردی و بی اثر بودن یا قطع روابط و گاه بروز تنش ها و درگیری ها شود.

در این میان آموزه های دینی به فراوانی راه های برقراری ارتباط مؤثر به ویژه آداب گفتگو را ارائه نموده اند.

از جمله نمونه های قرآنی، آیه ﴿وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِيْ مَخْرَجَ قِي

صِدْقٍ...﴾ (الإسراء/ ۸۰) این آیه ضمن توصیه به صداقت به عنوان یک خصلت اخلاقی از ابتداء تا پایان هر کار این نکته روانشناختی را نیز بیان می کند که انسان باید از تمامی قوای فکری باور ها و استعداد های ذهنی و روحی که دارد استفاده کند و گفتار و رفتار خود را با این قوا هماهنگ سازد.

این کار که خود یکی از مصادیق صداقت است تأثیر اعجاز آمیزی در موفقیت و کامیابی انسان در همه امور به ویژه برقراری ارتباط با دیگران بر جای می گذارد.

لذا شناخت راه های برقراری ارتباط گفتاری مؤثر برای رسیدن به این هدف از اهمیت به سزایی برخوردار است.

### اهمیت موضوع

اهمیت موضوع از این جهت است که : چون انسان ها در طول زندگی روزمره با افراد مختلف سروکار دارند و به برقراری ارتباط با یکدیگر می پردازند و در طول ارتباط خود با افراد ممکن است

گفتگوی ساده ای داشته باشند، یا به نصیحت فرد بپردازند. لذا لازم دانستم، راه هایی را که باعث می شود فرد گفتار مؤثر و موفق داشته باشد، را مورد بررسی قرار دهم.

### **پیشینه تحقیق**

با تفحص و جستجو در مراکز اطلاعاتی از قبیل کتابخانه و سایت ها

[www.kamyar.sedaghatblogfa.com](http://www.kamyar.sedaghatblogfa.com)

[www.irandoc.ir](http://www.irandoc.ir)

این نتیجه حاصل شد که هیچ پایان نامه و کتابی تا به حال گفتار را از آن زاویه ای که در بیان مسئله ذکر شد، بررسی نکرده است.

پایان نامه

- ادب گفتگو در محاورات انبیاء(ع)، فرزانه فخرایی، قم، دانشکده اصول دین، ۱۳۸۲، استاد راهنما: دکتر محسن میر باقری.

پایان نامه مذکور گفتگو را به عنوان یکی از شیوه های تبلیغی بررسی نموده، که فقط یک فردی که قصد ابلاغ دین را دارد فرایند گفتگو را اداره می کند. اما آنچه ما قصد بررسی آن را داریم این است که دو نفر گفتگو کننده چگونه فرآیند گفتگو را اداره کنند. تا به حق برسند.

- صدق و صادقین در نهج البلاغه، زهرا سروی، دانشگاه آزاد اسلامی فسا، ۱۳۷۸، استاد راهنما: محمد مهدی جعفری.

این پایان نامه نیز گفتار را از جنبه اخلاقی در نهج البلاغه بررسی نموده است.

- هماهنگی قول و فعل در قرآن کریم، رحمت شایسته فرد، دانشگاه امام صادق(ع) ۱۳۸۳،

استاد راهنما، احمد باد کوبه هزاوه. این منبع فقط برای قسمتی از پایان نامه کاربرد دارد.

کتب

- معیار قرآنی گفتار اسد الله یاوری، ۱۳۸۰ه.ش

- گفتار نیک، شیخ عبد القادر، [بی تا]

- نظری بر آفات گفتار بر اساس آیات و احادیث و برخی قوانین موضوعه، ودود برزی،

۱۳۴۳ه.ش

برخی از این کتب، گفتار را از جنبه اخلاقی آن مورد بررسی قرار داده اند، نه از جنبه اجتماعی

که مد نظر ماست.

همچنین کتبی در زمینه مباحث «تبلیغ»، «سخنرانی» و «گفتگو» تألیف شده، که فقط در مورد

مباحث مقدماتی است، و بحث تأثیر گفتار در این کتب یا اصلاً نیامده و اگر آمده است به صورت

تیتروار گفته شده و توضیح چندانی ندارد، از جمله:

- قرآن و تبلیغ، محسن قرآنی

- راهبردهای روانشناختی تبلیغ، عبد العظیم کریمی، ۱۳۸۱ه.ش

- تبلیغ اسلامی و دانش ارتباطات، محسن خندان، ۱۳۷۴ه.ش

- الدعوه الإسلامیه، اصولها و فروعها، احمد احمد غلوش، [بی تا]

- پژوهشی در تبلیغ، محمد تقی رهبر، ۱۳۷۱ه.ش

- تاریخ مختصر منطق، محمد تدین، (بی تا)

- صناعت خطابه، طالقانی سلطان محمدی، ۱۳۱۶ه.ش.

- الحوار و آدابہ فی الاسلام، المشوخی، عبد الله بن سلیمان ۱۴۳۰ه.ق

- الحوار مع الآخر، تهران، المجمع العالمی للتقريب بين المذاهب الاسلامیه، تسخیری،

محمدعلی، ۱۴۲۴ ه.ق.



- الحوار فی القرآن، قواعد، اسالیبه ...، فضل الله، محمدحسین، ۱۴۰۳ هـ. ق

- دشواری های گفتگو، استون، داگلاس، پاتون، بروس، هین، شیلا مترجم: مهدی قراچه داغی،

۱۳۸۰ ه. ش. که در قسمت هایی از پایان نامه از این کتب استفاده شده است

و در زمینه فریضه امر به معروف و نهی از منکر نیز کتب فراوانی تألیف شده اما در زمینه تأثیر

اجرای آن بر روابط اجتماعی، اثر مستقلی نوشته نشده است

### سوال های تحقیق

۱. گفتار چه تأثیری بر روابط فردی و اجتماعی دارد؟

۲. ویژگی های محتوایی، ساختاری و شکلی کلام در ارتباط مؤثر چیست؟

۳. شیوه ها و راهکارهای سازنده ارتباط گفتاری مؤثر از منظر قرآن چیست؟

۴. قرآن چه راه کارهایی را در جهت برقراری گفت و گوی سازنده با دیگر فرهنگ ها ارائه

می دهد؟

### فرضیه

۱. گفتار در صورتی که از ویژگی های صدق و راستی، مدارا و نرمی و مستدل بودن برخوردار

باشد می تواند عمیق ترین تأثیرات را بر روابط فردی و اجتماعی بر جای گذارد.

۲. مخاطب شناسی نقش مهمی در تعیین نوع گفتار متناسب با روحیه آنها دارد.

۳. گفت و گو و جدل به طریقه احسن مورد تأیید قرآن می باشد.

### اصول و اهداف تحقیق

- بیان اهمیت ارتباط به خصوص ارتباط کلامی در روابط فردی و اجتماعی.

- بیان شیوه و روش قرآن در زمینه برقراری یک ارتباط مؤثر و خوب.

- ارائه ویژگی های محتوایی و ساختاری کلام در ارتباط مؤثر.

- بیان راهکارهایی جهت داشتن یک گفتگوی سالم و هدفمند.

## **روش تحقیق**

توصیفی - تحلیلی بودن مباحث موجود در پایان نامه، در حوزه قرآن و جامعه شناسی موجب

برگزیدن شیوه ی کتابخانه ای و ارائه بحث به صورت کاربردی گردید.

## فصل اول :

### مفهوم شناسی

### و جایگاه و اهمیت ارتباطات اجتماعی

ارائه راهکارهایی در جهت برقراری ارتباط گفتاری مؤثر و تأثیر گفتار بر روابط فردی و اجتماعی از اهداف اصلی این پایان نامه می باشد و در فصل اول سعی می شود که تعریف لغوی و اصطلاحی واژگانی چون ارتباط، گفتار و واژگان مترادف، که در حوزه معنایی گفتار قرار دارند و نیز بررسی اهمیت و جایگاه ارتباط اجتماعی ارائه گردد.

## **۱-۱. شناخت واژگانی و اصطلاحی**

واژگان مرتبط با موضوع این پایان نامه شامل واژگانی چون: «ارتباط»، «زبان»، «گفتار» می باشد.

جهت برقراری رابطه ی خوب و مؤثر با دیگران بهتر است بدانیم ارتباط چیست؟